

DE GROOTE SOCIËTEIT

Op 1 november 1802 werd de Groote Societeit officieel opgericht. De leden, 141 bij de oprichting, bestonden uitsluitend uit mannen die behoorden tot de aristocratie of regentenfamilies. In 1807 kon de vereniging het gebouw aan de Koestraat 6-8 aankopen.

Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw zijn er sociëteiten ontstaan in Nederland. De leden bestonden uit de hogere middenklasse en de elite. En dan nog alleen maar mannen. De leden moeten bemiddeld zijn geweest. Ze hadden geen baan. Hun inkomsten kwamen uit beleggingen en pachtopbrengsten. Kennelijk moesten ze iets te doen hebben. Maar het bleef niet bij een goed gesprek of een goed glas wijn. De kastelein moest zorgen voor versnaperingen en tabakspijpen (!). Het was mogelijk om een kaartje te leggen, maar dit vond dan in een andere kamer plaats. Ook het kaartspel werd beoefend; het was onder heren een populair tijdverdrif. Later kwam daar het biljartspel bij.

Nieuwe leden moesten door een ballotage commissie. De leden van het bestuur en commissies rouleerden en men mocht geen functie weigeren. De kastelein was een belangrijk figuur. Naast het verwarmen van de vertrekken moest hij de lokalen schoonhouden en voor drank en voedsel zorgen en de leestafel bevoorraden. Ook regelde hij diners. Naast de kastelein waren er ook knechten en bedienden.

De leestafel was belangrijk. Het was een van de weinige manieren om aan nieuws te komen. Het bleef niet bij een abonnement maar er was een grote variatie aan tijdschriften en kranten. Het ledental van de Grootte Sociëteit fluctueerde nogal. In 1802 waren dat er 157 en in 2001 265.

Bijzonder is dat de leden van de sociëteit zowel bestonden uit Patriotten als Oranjegezinden in deze roerige tijd waarin de tegenstellingen fel konden oplopen. Na de aankoop begon men met kleine verbouwingen. In 1808 had de vereniging een kolfbaan aan het Weezenland gekocht, de kolf sport was een populaire sport onder de elite. Enige jaren later werd besloten om de kolfbaan te verplaatsen naar hun pand aan de Koestraat. Zo geschiedde, er kwam een kolfbaan in de achtertuin. Ook werd de ingang verplaatst naar de Koestraat waarvoor een nieuwe entreepartij werd gebouwd. Waarschijnlijk werd direct de gehele toegang tot het pand gemoderniseerd. De drie deuren met bovenlichten in de hal zijn toen tot stand gekomen en waarschijnlijk is er een verlaagd plafond aangebracht.

In het begin van de jaren zeventig van de 19de eeuw bleek de kolfbaan in een bouwvallige staat te verkeren waardoor deze in 1873 gesloopt werd.

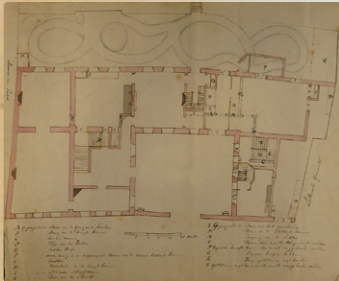
Het pand aan de Koestraat stond er echter al eeuwen. In de 17de eeuw vond er een belangrijke verbouwing plaats onder de zeer welgestelde Simon van Haersolte (1610-1673) die behoorde tot de adel. Hij trouwde in 1651 met Adriana Josina Bentinck (1620-1685) eveneens behorend tot de adel. Hun huis werd in 1653 in de stedelijke belastingen aangeslagen voor zes vuursteden. In die tijd werd het aantal ruimten met een haard om het vertrek te verwarmen geregistreerd voor het betalen van het zogenaamde vuurstedengeld. In vergelijking met de andere panden in de Koestraat die één tot drie haarden telden, was dit een hoog bedrag. In 1672 werd het pand zelfs aangeslagen voor elf vuursteden en dit bleef zo tot 1800.

Simon van Haersolte kocht twee jaar na zijn huwelijk de havezate Breedenhorst bij Heino zodat hij tot de Overijsselse Ridderschap toegelaten kon worden. Als militair in het Zwolse regiment heeft hij het van ritmeester tot de rang van kolonel gebracht.

STADSPALEIS

Door de koppeling van de twee huizen (links op de tekening) en de toevoeging van de vleugel aan de achterzijde terwijl de ruimte in de binnenhoek juist leeggelaten werd, ontstond een binnenplaats of 'cour'. Zo'n cour is voor stadswoningen een tamelijk zeldzaam fenomeen. Het cour fungeerde als representatieve buitenruimte waar de koetsen van Simon van Haersolte en zijn gasten hun passagiers afzetten, om vervolgens de ruimte te hebben om een draai te kunnen maken en weg te kunnen rijden. Aan het cour was dan ook de representatieve ingangspartij met uitbundig festoewerk (bloemenslingers) gesitueerd. Hierin zijn exotische bloemen en vruchten opgenomen. Rondom het verdiepingsvenster is geschilderd beeldhouwwerk aangebracht in de vorm van zonnebloemen, granaatappels, rozen, laurierbladeren, druiven, kalebassen, maiskolven, artisjokken en pruimen. Dit motief in het derde kwart van de 17de eeuw wijst op overvloed en vrolijkheid. Via deze ingangspartij kwamen Simon en zijn gasten in de hal waar oorlogsgod Mars neerkeek op de bezoekers vanuit zijn strijdswagen, afgebeeld op het plafond.

OORLOGSGOD MARS

Net achter de rijkversierde entree aan de binnenplaats is een rechthoekige ruimte. Hier werd in 1994 een beschilderd plafond ontdekt achter enkele verlaagde plafonds.

De schildering zelf is op te delen in drie delen:

- oorlogsgod Mars in een strijdswagen, voortgetrokken door twee wolven;
- een trompe-l'oeil (Frans voor: "bedrieg het oog") 'balustrade' waarmee een opening in het plafond wordt gesuggereerd;
- een grisaille (grauwbeschildering) van wapentuig als 'opvulling' van de restructie rondom de trompe-l'oeil balustrade.

In de grisaille zijn zowel moderne 17de-eeuwse als klassieke wapens terug te vinden: harnassen, helmen, kanonnen, laadstokken, zwaarden, schilden, speren, vaandels, trommels en hellebaarden. De rand van de

schildering wordt gevormd door een houten gemarmerde lijst die als overgang tussen de wanden en de plafondschildering gezien kan worden. Het plafond is bedoeld om direct bij binnenkomst (dus vanuit de westzijde) bekeken te worden. De schildering is aangebracht op een vlak houten plankenplafond.

De entreehal betekende voor de 17de-eeuwse gasten een eerste kennismaking met het interieur. De directe link met hun gastheer, Simon van Haersolte, en de plafonddecoratie moet voor iedereen duidelijk zijn geweest. De oorlogsgod is namelijk een rechtstreekse verwijzing naar de militaire carrière van Simon, die zich daarmee kennelijk sterk identificeerde. Kom je in de Groote Zaal, dan zie je een tweede uitbundige plafondschildering die in 1962 is ontdekt.

PLAFONDSCHILDERING GROOTE ZAAL

Doordat de voorstelling in zijn geheel bewaard is gebleven, vormt deze plafondschildering een zeer bijzonder en zeldzaam interieuronderdeel. De schildering is direct op de enkelvoudige balklaag en de vloerplanken aangebracht, wat een kenmerk is van de 17de-eeuwse wijze van decoreren.

De rechte bloemranken op de balken zijn omlijst door een eenvoudige rechthoekige lijst. De schilderingen tussen de balkvakken hebben een cartouche omlijsting. De cartouches zijn in een alternerend systeem over de zeven balkvakken verdeeld. Het ene balkvak bestaat uit twee grote cartouches en drie kleine; het volgende balkvak uit één grote, twee middelgrote en twee kleine. Ook de rechthoekige motieven op de balken volgen hetzelfde alternerende systeem. Deze zorgvuldige afwisseling levert het gehele plafond een speelse aanblik op. Het westelijke balkvak wijkt

echter af. Hierin bevindt zich het rookkanaal waardoor men voor een andere oplossing heeft moeten kiezen. Aan weerszijden van de schoorsteenraveling zijn aan elke zijde twee kleine cartouches aangebracht. In de grotere cartouches zijn decoratieve guirlandes geschilderd. In de grootste cartouches zijn twee gekruiste guirlandes aangebracht, in de middelgrote cartouches enkel gekruiste guirlandes met een cirkel ter plaatse van de kruising.

DE DIERENRIEM

Anders dan de voorstelling op het eerste gezicht zou doen vermoeden, heeft deze dus niets te maken met de sterrenbeelden als verbeelding van het thema tijd. Toch heeft de schildering waarschijnlijk een diepere betekenis gehad voor de 17de-eeuwse beschouwer.

Hieraan ten grondslag lag de kosmologische gedachte dat alles wat zich op aarde voordoet door de hemellichamen zoals sterrenbeelden en planeten in een krachtige greep wordt gehouden. De basis hiervoor is de opvatting van de Griek Ptolemaeus over een microkosmos en een macrokosmos. Deze theorie gaat uit van een hiërarchisch systeem van niveaus of 'sferen' waarbij datgene wat zich op de grootste metafysische schaal afspeelt (de macrokosmos), invloed uitoefent op de kleinste schaal (de microkosmos), het menselijke leven op aarde. De individuele mens zou qua samenstelling en structuur namelijk overeenkomen met die van de kosmos. De twaalf sterrenbeelden en de zeven planeten hadden zodoende invloed op het menselijke handelen op aarde.

De hoofdvoorstelling vormen de figuratieve cartouches die elk een allegorie van een hemellichaam voorstellen, bij elkaar een allegorie op de kosmos. In twaalf kleine cartouches zijn de twaalf oudste sterrenbeelden uitgebeeld. Bij elkaar de dierenriem (of zodiak), die ook voor de huidige

beschouwer eenvoudig te identificeren zijn. De dierenriemvoorstellingen zijn sterrenbeelden die verwijzend naar de jaarlijks terugkerende cyclus. Elk sterrenbeeld vertegenwoordigt hierbij een periode van een maand, die bepaald wordt door het passeren van de zon door dit sterrenbeeld aan de hemel. Zo niet bij het plafond van de Grote zaal. De dierenriemtekens zijn hier tussen de balken aangebracht die voor de schikking van de voorstelling een structurerend uitgangspunt moet zijn geweest. De voorstellingen zijn alle gesitueerd in een wolkendek zodat de opkrullende cartouches een illusie geven van een doorkijkje naar het hemelgewelf. Een toepasselijke illusie voor een plafondbeschildering. De sterrenbeeldfiguren hebben alle dezelfde oriëntatie waarmee duidelijk is dat het plafond vanaf de oostzijde bekeken diende te worden.

DE ZEVEN PLANETEN

Waar de sterrenbeeldcartouches vanaf de oostzijde bekeken dienen te worden, bevat de plafondschildering nog zeven figuratieve voorstellingen die zijn georiënteerd op de zijmuren. Deze cartouches zijn (eveneens in het alternerende systeem) gesitueerd aan de randen van het plafond. Deze zeven voorstellingen bevatten alle een dier: adelaar, hert, duiven, wolf, slang paard, haan. Deze zeven dieren zijn een allegorie op de zeven klassieke planeten. De adelaar is een allegorie op Jupiter, de oppergod, die als belangrijkste planeet werd beschouwd en daarom op het plafond een centrale plek heeft gekregen. Het hert is een allegorie op de Maan. De duiven vormen een allegorie op Venus. De wolf is een allegorie op Mars. De slang is een allegorie op Saturnus. Het paard is een allegorie op de Zon: De zon werd in de 17de eeuw net als de maan als planeet beschouwd. En de haan is een allegorie op Mercurius.

EEN DERDE PLAFONDSCHILDERING

Op de eerste verdieping, recht boven het dierenriem plafond is wederom een beschilderd plafond aangetroffen. Wegens tekort aan financiële middelen is de plafondschildering nooit in zijn geheel gerestaureerd maar drie blootgelegde stukken tonen dat het een vogeltjesvoorstelling betreft. De drie blootgelegde, tonen een papegaaï, een duif en een andere vogel.

Ook de vogeltjes vormen een toepasselijke voorstelling voor een plafondbeschildering. Het perspectief op de vogels is van onderaf, zodat het geheel een trompe-l'oeil effect heeft op de beschouwer, die hiermee de indruk krijgt in de buitenlucht te verkeren.

Het zogenaamde vogeltjesplafond blijkt een populaire plafondschildering te zijn geweest tussen 1660 en 1690.

Waarschijnlijk zijn rond het midden van de 18de eeuw enkele onderdelen in Lodewijk XV stijl aan het interieur toegevoegd om deze te moderniseren. Dit betreft de opgaande gesloten balustrade van de eerste verdiepingstrap en de zoldertrap. In het kabinet is een Lodewijk XV lambrisering aangebracht met sierlijke bladmotieven. De meeste 18de-eeuwse onderdelen zijn echter overgebleven in de Heerenzaal. Hoewel de lambrisering in deze zaal door het wat zwaardere en symmetrische lijstwerk aan de oudere Lodewijk XIV stijl doet denken, zijn de schouw en de binnenluiken vormgegeven in Lodewijk XV stijl, die veelal tussen 1750 en 1770 werd toegepast. Opvallend hierbij is dat de plafondbijl met consoles (waarschijnlijk uit het derde kwart van de 17de eeuw) is gehandhaafd. De kroonlijst van de 18de-eeuwse schouw sluit goed aan op de 17de-eeuwse lijst.

DE KELDER

In de kelder werd niet alleen de voedselvoorraad bewaard, maar ook de wijn. Vooral de wijn was in die tijd zeer kostbaar en werd dus zorgvuldig afgesloten, ook voor het huishoudelijk personeel. Hiervoor was in de kelder een hekwerk aangebracht met vrij forse houten spijlen. In het hek zit een deur met slot. Een datering van het hek is niet met grote zekerheid te geven maar gezien de grove grenenhouten spijlen, de vormgeving van het slot met sleutel, de gesmede scharnieren en de spijkers ligt een 17de-eeuwse datering voor de hand. Oorspronkelijk zat er tegen de lange wand een opklaptafeltje, mogelijk om in de kelder kleine handelingen makkelijker uit te kunnen voeren. Een verticale plank voorkwam dat kleine voorwerpen door het hek vielen. Hierop is een deel van het scharnier (en een afdruk hiervan) zichtbaar. Verder is het deel waarin de deur zich bevindt ooit gewijzigd. De hoekpaal getuigt van een oude spijlinkeping wat doet vermoeden dat het hekwerk oorspronkelijk recht liep en later omgehoekt is. Vanwege de compleetheid van het hekwerk met slot en sleutel is het kelderhek een gaaf en zeldzaam onderdeel.

NAAR DE 21STE EEUW

De sociëteit is niet meer elke dag open. Men komt meestal 's avonds bijeen. Op maandagmiddag is er echter de biljartclub en op vrijdagmiddag zijn er de biljartclub en de bridgeclub, met aansluitend om vijf uur de vrijdagmiddagborrel. Er worden literaire avonden gehouden, zondagochtendconcerten, men organiseert lezingen en excursies. En op de laatste vrijdag van de maand is er een maaltijd. Het elitaire karakter is er af. De meeste programma's zijn naar de avonden verhuisd omdat de meeste leden overdag een baan hebben. De sociëteit als vereniging is in feite met een bestaan van tweehonderd jaar inmiddels ook cultureel erfgoed.

Deze flyer wordt u gratis aangeboden door de gemeente Zwolle, Team Erfgoed.

Zwolle

Colofon
© gemeente Zwolle Team Erfgoed
Redactie: Hemmy Clevis
Tekst: Daan Wennips
Vormgeving: Hidde Heikamp, SPA uitgevers
Foto's: R.C. Gerritsen, P. Gerritsen, RCE, D. Wennips